

12 Eylöl Sonrası Öğretmen Örgütlenmesi Süreci (Dernekten Sendikaya)*

Mustafa Demir**

Geliř Tarihi / Received: 23 Eylöl 2025

Kabul Tarihi / Accepted: 15 şubat 2026

Demir, M. (2026). 12 Eylöl sonrası öğretmen örgütlenmesi süreci (Dernekten sendikaya). *Eğitim Bilim Toplum*. 24(1), 137-168

137

Öz

Bu çalışmanın amacı, 12 Eylöl 1980 Darbesinden sonra kamu çalışanlarının örgütsüzleştirilmesine karşı başlatılan öğretmen örgütlenmesi ve bu örgütlenme çabaları sonunda yayımlanmaya başlayan *abece* Dergisi ve bu derginin çevresinde toplananların kurduğu EĞİT-DER'in, kuruluş aşamalarına dair bilgilerin verilmesidir. Ayrıca bu bilgiler verilirken, *abece* Dergisi'ni çıkarıp EĞİT DER'i kuranların amacı ve hedefi olan "kamu çalışanlarının sendikalaşma" sürecinin ilkleri olan Eğitim ve Bilim İşgörenleri Sendikası (EĞİTİM-İŞ) ile Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası (EĞİT-SEN) kuruluş süreçlerini de anlatmaktadır. Yani bu çalışma *abece* Dergisi'ni çıkarma girişimlerinin başlamasından, Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası (EĞİT-SEN) kuruluş aşamasının tamamlanması zaman aralığını kapsamaktadır. Ancak yazının giriş bölümünde, öğretmen örgütlenmesinin tarihsel bilgilerine kısaca yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: 12 Eylöl, dergi, dernek, sendika, örgütsüzleştirme.

* Bu sayıda yer alan "12 Eylöl Sonrası Öğretmen Örgütlenmesi Süreci (Dernekten Sendikaya)" (Mustafa Demir) başlıklı tartışma yazısı, Eğitim Sen'in kuruluşunun 30. yıl dönümü vesilesiyle Yayın Kurulu'nun daveti üzerine kaleme alınmıştır.

** Eğitimciler Derneği (EĞİT-DER) Eski Genel Başkanı

The Process of Teachers' Organizing Following September 12 (From Association to Trade Union)

Abstract

The aim of this study is to provide information on the founding stages of the teachers' unionisation movement launched in response to the de-unionisation of public sector workers following the 12 September 1980 coup, the *abece* Journal which began publication as a result of these efforts, and EGIT-DER, the association established by those gathered around the journal. Furthermore, whilst providing this information, the study also aims to describe the establishment processes of the Education and Science Employees' Union (EGITIM-IS) and the Education and Science Workers' Union (EGIT-SEN), which were the pioneers of the 'trade unionisation of public sector workers' - the very objective and goal of those who published the *abece* Journal and founded EGIT-DER. In other words, this study covers the period from the inception of the initiative to publish the *abece* Journal to the completion of the establishment phase of the Education and Science Workers' Union (EGIT-SEN). However, the introductory section of the article briefly touches upon the historical background of teacher organisation.

Keywords: 12 September, journal, association, trade union, de-unionization.

Giriş

Dünya'da öğretmenlerin örgütlenmesi, öğretmenliğin kamusal alanda meslek kabul edilmesiyle başlar. Öğretmenliğin kamusal bir meslek olarak kabul edilmesiyle her ülkede farklıdır. Bizde öğretmenliğin kamusal alanda meslek (kamu bütçesinden ücret alarak çalışma) kabul edilmesinin başlangıcı 1848'de öğretmen okullarının açılmasıyla olur.¹ Ancak meslek esasına dayalı ilk örgütler 1906'da Bulgaristan'da (Şumnu'da) ve 1908'de İstanbul'da kurulmuştur. Bu örgütlerin hem isimlerine hem de amaçlarına ve yönelimlerine baktığımızda, azınlıklara karşı dini referanslar (İslam) ekseninde kuruldukları görülür. Mesleki ve özlük haklarıyla, eğitim konularını merkeze koyan ilk öğretmen örgütünün 1908'de kurulan "Encümeni Muallimin" (Öğretmen Cemiyeti) olduğu kabul edilir.

Öğretmen örgütleri, hak arayıcı eylemler yapmaya İstanbul'un işgal yıllarında başlar. Bu eylemler hem işgallere karşı kamuoyu oluşturmak hem de kendi özlük hakları ve ödenmeyen aylıkları almak amaçlıdır.²

Kurtuluş Savaşı yıllarında öğretmenler 1920'de, Ankara'da "Muallimler ve Muallimler Cemiyeti" adıyla örgütlenmişlerdir. Yine Kurtuluş Savaşı yıllarında, bu cemiyetin öncülüğünde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kurulmuş olan öğretmen örgütleri bir birlik oluşturarak "Türkiye Muallime ve Muallimler Birliği"ni kurmuşlardır.

Cumhuriyetin ilk yılları, Takrir-i Sükûn Kanunu'nun ve II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri nedeniyle örgütlenmenin, buna koşut olarak da öğretmenlerin örgütlenmesinin zayıf olduğu bir dönemdir. Bu dönemde öğretmen yerel sandıkları ve dayanışma dernekleri görülür. Bu yerel öğretmen örgütleri 1950'de "Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Birliği" adı altında birleşmeye başlarlar. Bu birlik, 1954'te "Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu" (TÖDMF) adını almıştır.

8 Temmuz 1965'te Türkiye'nin ilk öğretmen sendikası olan "Türkiye Öğretmenler Sendikası" (TÖS), hemen ardından da "İlkokul Öğretmenleri Sendikası" (İLKSEN) kuruldu (12 Temmuz 1965). TÖDMF, öğretmenlerin örgütsel birliği ve daha güçlü bir örgüt oluşturma amacıyla 7-9 Temmuz 1969'da mal varlıklarıyla birlikte TÖS'e katıldı.

12 Mart 1971 Askeri Muhtırasından sonra, Anayasadan devlet memurlarının sendika kurma hakkının çıkarılması çalışmaları başladı. Böylece 535 şubesi, 72 bin dolayında üyesi olan TÖS'ün kapatılacağı kesinleşti.³ TÖS'ün kapatılmasıyla bir örgütsel boşluğun olmaması için "Türkiye Öğretmenler Birliği" (TÖB) kuruldu. TÖS, tüm mal varlığını bu birliğe devrederek kendi kendini feshetti.

İçişleri Bakanlığının, örgütün isminde yer alan "Birlik" sözcüğüne itirazı üzerine bu ad önce "Türkiye Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği"ne, sonra da "Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği"ne dönüştürüldü (TÖB-DER). TÖB-DER'in örgütsel varlığına 12 Eylül darbecileri son verdi.

EĞİT-DER Öncesi

Genel Durum

EĞİT-DER'in kuruluşuna giden süreç 12 Eylül 1980 darbesiyle başladı denilebilir.

12 Eylül darbecilerinin ilk işlerden biri 1970'li yıllarda üye sayısı (650 şube ve 160 binden fazla üye), yaygın örgütlenme ve etkinlikleriyle hem dünyanın hem de Türkiye'nin en etkili meslek örgütlerinden biri olan TÖB-DER'in faaliyetlerine son vermek ve yöneticilerini tutuklamak olmuştur. Bu durum 16 Şubat 1988'e kadar öğretmenlerin örgütsüz kalmasının da başlangıcı oldu. Gerçi Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı TÖB-DER'in etkinliklerini darbeden önce durdurmuş, derneğin Genel Başkanı Gültekin Gazioğlu ve bazı

yöneticileri yurt dışına çıkmak zorunda kalmıştı.

12 Eylül öncesi 215 üyesinin katledildiği ve neredeyse tüm şube yöneticilerinin hakkında soruşturmaların açıldığı TÖB-DER'in üye ve yöneticilerini yeni bir baskı ve yıldırma süreci bekliyordu. 20 binden fazla üyesi açığa alındı⁴ ve çok sayıda üyesine uydurma gerekçelerle idari ve adli cezalar verildi. Tüm mal varlığına el kondu. Bunlar yetmiyormuş gibi darbenin başı Kanan Evren, 12 Eylül öncesi “anarşik olayların” suçlularının önde gelenleri arasında TÖB-DER ve adında “DER” kısaltması olan kamu çalışanları meslek örgütlerini gösteriyordu. Bu suçlama ve karalamalardan kendilerine görev çıkaran 12 Eylül yöneticileri, bilinçli olarak, TÖB-DER üyesi öğretmenleri ezerek, perişan bir halde nefes alamaz duruma getirdi. Bu durum “EĞİT-DER Birinci Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu”nda şöyle dile getiriliyordu:

12 Eylül sonrası öğretmenlerimize yapılanlar kelimenin tam anlamıyla zulümdü. Onların örgütleri kapatılmış, ekme paralarından keserek edinilmiş gayrimenkulleri ellerinden alınmıştır. Binlercesi işkencelerden geçirilmiş, toplumdan isteyerek soyutlanmış, potansiyel suçlu sayılmışlardır. (...) TRT, devletin başında bulunanların ve diğer görevlilerin öğretmenler aleyhine söylediklerini günü gününe kamuoyuna aktarmış, öğretmenlere bu iftiralara karşı yanıt hakkı, savunma hakkı tanınmamıştır. (EĞİT-DER Kurulu Dönemi Çalışma Raporu, S. 7-8)

Çokça yapılan, “Öğretmenlerde iş yok.”, “Bunların hepsi cahil.”, “Bunlar çocuklarımızı zehirliyor.”, “Anarşinin önde gelen müsebbipleri” gibi aşağılama ve suçlu göstermeler 12 Eylül dönemine tanık olanların hatırlayacakları karalamalardır.

Bu suçlama ve yıldırma girişimleri hem toplumun hem de 1983'ten sonra kurulmaya başlanan siyasi partilerin öğretmenlere karşı çekingen davranma, onları suçlu gibi görme eğilimine neden oldu. Örneğin, TBMM yeniden açılınca kamu çalışanlarının örgütlenmesine engel olan hukuki mevzuatın kaldırılması ya da en azından yumuşatılması konusunda hiçbir siyasi parti uzun süre girişimde bulunmadı.

Yasal Durum (Anayasa ve Dernekler Kanunu'nda yer alan engellemeler)

1982 Anayasası'nın 33. Maddesi'nin 1. fıkrasında, “Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir.” hükmü yer almasına karşın bu hüküm, aynı maddenin 7. fıkrasında yer alan, “Birinci fıkra hükmü, (...) kamu hizmeti görevlilerinin dernek kurma haklarına başkaca sınırlamalar getirilmesine veya bu hürriyeti kullanmalarının yasaklanmasına engel

değildir.” hükmüyle kamu çalışanları için yok sayılmıştır.

Anayasa'nın bu hükümlerinin, Anavatan Partisi (ANAP) Hükümeti döneminde çıkarılan 2908 Sayılı Kanun'da yer alan “... memur statüsündeki kamu hizmeti görevlileri, (...) dernek kuramazlar” ve “ilgili buldukları bakanlıkça tespit ve ilan edilen, derneklere üye olabilirler.”⁵ düzenlemesiyle yürütülmesinin yasal çerçevesini oluşturmuştur.

Ayrıca dönemin ANAP hükümetleri de özgürlüklerin genişletilmesi konusunda adım atmadığı gibi baskıları sürdürmekte tereddüt göstermemiştir. Bu örgütsüzleştirme kararlılığı, 1980'li yılların sonlarına kadar devam etmiştir.

Tüm bunlardan anlaşılacağı gibi EĞİT-DER'in kurulması yasakların, mesnetsiz suçlamaların ve korkuların hüküm sürdüğü antidemokratik bir ortamda gerçekleşmiştir.

Örgütlenmek İçin İlk Adımlar

Ülkemiz demokrasi tarihinde öğretmen örgütleri mücadelenin hep ön saflarında yer almıştır ve şanlı bir geçmişe sahiptir. Cumhuriyet döneminde öğretmenler, oluşturdukları örgütlerle (TÖDMF, TÖS, İLKSEN ve TÖB-DER) hem örgütlenme geleneği ve alışkanlığının oluşmasına hem de hak arama mücadelesi ve demokrasinin gelişmesine katkıları bakımından demokrasi güçlerin öncüleri arasında yer almışlardır. Bu durum 12 Eylül Darbesi'yle kesintiye uğramış olsa da öğretmenlerin örgütsüzlüğünün sürekliliği düşünülemezdi. Ayrıca bazı alanlarda örgütlenmeler de başlamıştı. Örneğin 1983'te icazete dayalı olsa da siyasi partiler kurulmuş ve seçimler yapılmış⁶, 17 Temmuz 1986'da İnsan Hakları Derneği (İHD) ve 22 Nisan 1987'de Dil Derneği kurulmuştu.

Ancak hem Anayasa'nın hem de Dernekler Kanunu'nun getirdiği yasaklar yanında, siyasi iktidarın baskısı da eklenince, kamu çalışanlarının örgütlenmesi tamamen olanaksızdı. Buna yukarıda birkaç örneğini verdiğimiz, darbecilerin, 12 Eylül öncesinde örgütlenmiş olan kamu görevlilerine yönelik acımasız suçlama ve uygulamalarının getirdiği yıldırma ve korku da eklenince iş daha da zorlaşmaktaydı. Ali Bozkurt bu durumu anılarında şöyle anlatır:

Örgütleri kapatılınca, öğretmenler tümünden sahipsiz kaldılar. Başta yurtdışına gitme, işten atılma üzere yirmi bin civarında öğretmen mesleğinden edildi. Meslekte kalanlar da yılgın, bezgin, umutsuz, duyarsız, ürkek duruma getirilmişlerdi. Kimsede yarın güvencesi yoktu. TÖB-DER içindeki politik gruplar da dağılmıştı. 12 Eylül'ün üzerinden birkaç yıl geçmiş olmasına hatta ülkenin yönetimine siviller gelmesine rağmen, örgütlenme bakımından öğretmenler arasında

yaprak bile kıvılcıdamıyordu.

1983 yılından itibaren çeşitli nedenlerle meslek dışı kalan öğretmen örgütçülerinin bir kısmı değişik etkinlikler içerisindeydi (Aydınlar dilekçesi, Ekin Bilar A.Ş. gibi). Sahipsiz kalan öğretmenler ise mutlaka bir şeyler yapılması gereğine inanıyorlardı. Üçer beşer bir araya geldiklerinde de mutlaka bir çıkış yolu arıyorlardı. (Bozkurt, 2000, s. 217)

Tüm olumsuzluklara karşın, bu dönemde demokratik meslek örgütlerinin kurulması ve ortaya çıkmasının girişim ve çabalarının öncülüğünü yine öğretmenler yaptı. Ocak 1981’de yayına başlayan *Bilim ve Sanat Dergisi* bu çabaların ilk adımını oluşturur.⁷ Niyazi Altunya, *Bilim ve Sanat Dergisi*yle ilgili olarak şunları yazar:

Kendisi bir örgütlenme odağı olmasa da örgütlenmek üzere harekete geçen öğretmenlere düşünsel ortam hazırlama, adres belirleme, daha sonra örgütlenme amacıyla çıkan *abece* Dergisi’ne teknik yardım sağlama gibi katkılarda bulunmuştur. (Altunya, 2015, s. 238)

Abece Dergisi Aşaması

1985’e gelindiğinde ülkenin büyük bir bölümünde sıkıyönetim kalkmış, eski öğretmen örgütçülerinin bir kısmı da hapishanelerden çıkmıştı. “Artık bir şeyler yapılmalı” eğilimi kendini göstermeye ve sohbet konusu olmaya başlamıştı. Yani örgütlenmenin yöntem ve biçimine yönelik bir arayış söz konusuydu. Bu arayışta olanlar *Bilim ve Sanat Dergisi*nin etrafında toplanmaya başladı. Meslekten atılmış ya da emekli olmuş 15 öğretmen,⁸ 24 Kasım 1985 günü *Bilim ve Sanat Dergisi*nin Ankara’da bulunan bürosunda toplantı yaparak, bir anonim şirket kurulması ve bu şirketin aylık bir dergi çıkarılması konusunda görüş birliğine vardılar.⁹ Bu kararın ardından Ali Bozkurt, İlhan Alkan ve Hasan Ürel dergi işlerinin yürütülmesi için görevlendirildi. Böylece *abece* Dergisi ve EĞİT-DER’in temelleri atılmış oldu.

12 Aralık 1985 günü, Ali Bozkurt’un daveti üzerine *Bilim ve Sanat Dergisi* bürosunda 24 öğretmen örgütçüsünün katılımıyla bir toplantı daha yapıldı. Ancak bu toplantıya katılanlar arasında örgütlenme konusunda ortak bir eğilim olmasına karşın, örgütlenmenin yöntem ve biçimi ile bu işleri kimlerin yürüteceği konusunda farklı görüşlerin olduğu, eski grupçuluğun ve kırgınlıkların devam ettiği görüldü. Ayrıca 12 Eylül’ün yığınlığı ve oluşturduğu korku duvarının aşılamadığı da hissediliyordu. Bu gerçekler iki önemli durumu ortaya çıkarmıştı. Bozkurt’a göre bunlar:

Toplantıya katılanların bazıları korkularını gizlemek için ayrılık noktalarını ileri sürüyordu. İş somuta gelince bazı kişiler geri çekilmişti. İstenirse para vereceklerdi. Kendileri işe bulaştırılmamalıydı (Abece, Sayı:100, akt. Altunya, s. 239). [İkincisi] Tartışmalar sertleşmeye başlamıştı. Arkadaşların bir kısmının grupçuluğu terk etmedikleri görüldü. Hemen tümü birlik ve beraberlikten yana olduklarını söylüyorlardı; ancak en küçük bir tartışmadan da alınıyorlardı. (Bozkurt, s. 217)

Tüm bu olumsuzluklara karşın bu toplantıda derginin gecikmeden çıkarılması için bir an önce şirket kurulması kararı alındı. Kuruluşa ortak olmak için sekiz kişi görev aldı. Bu sekiz kişiden her biri, şirketin kuruluşu için iki yüz biner lira verecekti¹⁰. 29 Ocak 1986'da noterde şirket sözleşmesi imzalandı. Böylece "Eğitim, Basım, Yayın Dağıtım İşleri ve Limitet Şirketi" kurulmuş oldu. Şirketin kısa adı da EĞİTİM İŞ olarak belirlendi.

Şirket ortaklığına daha sonra, TÖB-DER'in son yönetiminde bulunan ve sıkıyönetim tarafından tutuklanan; ancak hapisshaneden çıkan dört öğretmen örgütçüsü daha katıldı. Bu girişimleriyle öğretmen örgütlenme tarihinde önemli ve onurlu bir yere sahip olan öğretmenler şunlardır;

- Ali Bozkurt: TÖS Ankara Şube başkanı ve 1972-1975 arası TÖB-DER Genel Başkanlığını yapmış emekli öğretmen.
- İlhan Alkan: TÖS ve TÖB-DER yöneticiliğini yapmış ve işten el çektirilmiş emekli öğretmen.
- Hasan Ürel: Önceleri fen bilgisi öğretmenliğe yapmış avukat.
- Sezai Kaynak: Türkçe öğretmeni, TÖB-DER son onur kurulu başkanı, cezaevinde yatmış ve öğretmenlikten istifa etmiş yayıncı.
- Şerif Vural: Fen bilgisi öğretmenliği yapmış eski örgütçü. İstifa etmiş, avukat.
- Hakkı Yalçın: Eski öğretmen örgütçülerinden, emekli.
- Tahsin Doğan: TÖB-DER Ankara Şube Başkanı, işten çıkarılmış rehber öğretmen.
- İbrahim Üçyıldızgil: Emekli matematik öğretmeni. İlköğretim Genel Müdür Yardımcılığı yapmış, emekli.

Sonradan katılanlar;

- Mahmut Nesil Ünal: Emekli ilkokul öğretmeni, TÖB-DER Genel Genel Yönetim Kurulu üyesi.
- Ahmet İnce: Emekli Türkçe öğretmeni, TÖB-DER Genel Yönetim

Kurulu üyesi.

- Celal Gül: İşten el çektirilmiş ilkokul öğretmeni, TÖB-DER Genel Yönetim Kurulu üyesi.
- Turgut Haskan: İşten el çektirilmiş ilkokul öğretmeni, TÖB-DER Genel Yönetim Kurulu üyesi.

Ali Bozkurt'un Genel Müdürlüğünü yaptığı şirket, amaçlarına tüzüğünün 10. Maddesinde yer vermektedir: “Türkçe ve yabancı dilde her türlü kitap, dergi, gazete vs. gibi yayınları bastırmak, yayınlamak, pazarlamak (...) matbaa kurmak...” (Altunya, 240).

abece Dergisi'nin ilk sayısı EĞİTİM İŞ şirket üzerinden Nisan 1986'da çıktı. Derginin künyesinde, sahibi olarak Ali Bozkurt; Genel Yayın Yönetmeni, Nazım Bayata; Yazı İşleri Müdürü'nün Vahit Aras olduğu; kapak düzeni için de Ümit Karaslan'ın ismi yazılıydı.

Yine künyede derginin danışma kurulunu oluşturan kırk bir kişinin ismi yer almaktaydı. Bu isimler:

İlhan Alkan, Talip Apaydın, Rüştü Apaydın, Sadun Aren, Güngör Aydın, Mehmet Başaran, Fakir Baykurt, Burhan Biber, Cemil Çakır, Tevfik Çavdar, Halit Çelenk, Safder Çınar, Tahsin Doğan, Mustafa Ekmekçi, Yılmaz Elmas, Feyzullah Ertuğrul, Mustafa Gazalcı, Şefket Gedikoğlu, Cevat Geray, Haluk Gerger, Nevzat Helvacı, Rauf İnan, Reha İsvan, İbrahim İşyar, Tunca Kartal, Sezai Kaynak, Hasan Kıyafet, Mehmet Koç, Hamdi Konur, Dursun Kut, Rauf Nusoğlu, Haydar Orhan, Haldun Özen, Tahsin Saraç, Yusuf Şahiner, Erbil Tuşalp, İbrahim Üçyıldızgil, Hasan Ürel, Şerif Vural, Öner Yağcı ve Hakkı Yalçın[’dan oluşuyordu], (*abece* Dergisi, Sayı 1)

abece Dergisi'nin 11. sayıdan itibaren Sorumlu Yazı İşleri Müdürlüğünü Hasan Ürel üstlendi ve bu görevi 27. Sayıya kadar sürdürdü. 28. sayıyla birlikte derginin sorumlu yazı işleri müdürlüğüne Mustafa Meriç getirildi. Derginin ilk sayılarında yazı kuruluyla ilgili bir bilgi verilmemektedir. Ancak Ali Bozkurt anılarında yazı kurulundan bahseder (Bozkurt, 2000). Niyazi Altunay da bir yayın kurulunun olduğuna dair, “dergiyi asıl kotaranların yayın yönetmeni ve yazı kuruluydu” bilgisini verir ve kurulun:

- Ali Bozkurt
- Nazım Bayata
- Vahit Aras
- Hamdi Konur

- İsmail Gümüş
- Âdem Yücel
- Sezai Kaynak
- Abdullah Aydın'dan oluştuğunu yazar. (Altunya, 2015, s. 243)

abece Dergisi'nin ilk sayısında yer alan “Çıkarken” başlıklı yazıdaki tespit şöyledir:

Son yıllarda toplumumuzun büyük bir kesiminin üzerinden öyle bir silindir geçirildi ki belini doğrultana aşk olsun. Ne yaparsınız ki yaşam devam ediyor. İnsanlar yiyip içiyor, çocuklar okula gidiyor. Öğretmenlerin azımsanmayacak bir bölümü işsiz, aç, damda ve yurtdışında da olsa büyük bir çoğunluğu görevlerinin başında ve de 24 Ocak'ın felsefesine uygun insan tipi yetiştirmek için çalışmaya zorlanıyor.

Öğretmen suskun, öğretmen örgütsüz, öğretmen ezik; ama öğretmen umutlu, öğretmen dünyada örgütü olmayan tek ülkenin öğretmeni olmanın ezikliğini taşıyor, hem de kendi suçu olmadığı halde. İşte bu duruma düşürülen öğretmene ülkenin eğitimi yaptırılmak isteniyor. Doğrudur. Öğretmenler bu hale getirilebilirse 24 Ocak'ın felsefesine uygun insan tipini yetiştirebilir. Ancak olanaklı mıdır bu? Ülkemizde nice iktidarlar bunu denemiştir. Başarı düzeyi hiç de onların istedikleri düzeye ulaşmamıştır ve bundan böyle de ulaşmayacaktır.” (*abece*, Sayı 1, s. 1)

Yine aynı yerde “*abece* nasıl bir dergi olacaktır?” sorusuna şu yanıt veriliyordu:

(...) toplumsal konumumuza, toplumsal bilincimize denk düşen, bireysel yaratıcılığı özendiren, kolektif iş görmeyi öne çıkaran, üretken, iletken, direnci öne çıkaran bir dergi olacağız. (...) Ülkemizde olup biten eğitim ve öğretim sorunlarıyla ilgili haberleri toplayıp bilgilerinize sunacağız. Sizlerden gelecek hukuksal ve yönetsel sorunların yanıtlarını konuların uzmanlarından yararlanarak yayınlamamızla sizlere ulaştırmaya çalışacağız. (*abece*, Sayı 1, s. 1)

Derginin yayın planlaması yapılırken, altı yedi sayı sonra altı yedi bin, ilk yıl sonunda da on bin aboneye ulaşılacağı tahmini yapılmıştı. Bunun için ilk beş sayı yedi bin adet çıkarıldı. Ancak tahmin edilen sayının gerçekçi olmadığı yine birkaç sayı sonunda anlaşıldı. Basılan dergilerin büyük bir bölümü elde kaldığı gibi, üçüncü sayıdan sonra para sıkıntısı başlamıştı. Bu durum

aşılmasıyla ilgili olarak Ali Bozkurt şu bilgiyi aktarır:

Sezai Kaynak, Hasan Ürel ve Şerif Vural'ın fazladan katkıları, diğer ortakların da onlar kadar olmasa da önemlice katkılarıyla 1986 yılının yaz ayları sayılarının çıkarılması sağlandı. (Bozkurt, s. 219)

Derginin tanıtımı, yeni abonelerin edinilmesi ve eski örgütçülerle ilişkilerin yeniden sağlanması için Ali Bozkurt, İlhan Alkan'la Ege Bölgesi'ne; İbrahim Üçyıldızgil'le de Adana ve Mersin yöresine giderek eski örgütçülerle görüştü. Bu görüşmeler kahvehane, park, lokanta gibi yerler ve evlerde yapıldı. Bu görüşmeler sonunda Ege Bölgesi'nden iki yüz; Adana ve Mersin yöresinden de yüz elliden fazla abone edinildi. Ayrıca yurtdışına çıkmış olan öğretmen örgütçüleri de dergiye sahip çıkmaya başladılar.

abece Dergisi'nin tutarlı ve kararlı olarak çıkarılması hem abone sayısının artmasını hem de örgütlenme ihtiyacının daha çok dile getirilmesini sağlıyordu. Derginin abone sayısı beş bini aşmış; Ankara, Eskişehir, İstanbul, İzmir ve Adana gibi illerde paneller yapılmıştı. Artık *abece* Dergisi bir öğretmen örgütü gibiydi ve dernek kurma gerekliliği de daha fazla dile getiriliyordu. Tam bu sırada Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi, *abecenin*, Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan'ın idam edilişinin 15. yıl dönümüne denk gelen sayısında yer alan Tahsin Saraç ve Metin Demirtaş'ın şiirlerini gerekçe göstererek soruşturma açtı. Derginin 14. sayısı toplatıldı. Dergi sorumluları olan Ali Bozkurt, Nazım Bayata ve Hasan Ürel önce Ankara Emniyet Müdürlüğünde, sonra da Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi Savcılığında sorgulandı. Bu durum örgütlenme yolunda oluşan iyimser havayı olumsuz etkiledi. Ancak bu durum uzun sürmedi ve 1987 yılı sonlarına doğru örgütlenme düşüncesi artık geri dönülmez bir aşamaya erişti.

1988, artık örgütlenme yılı olmalıydı. Öyle de oldu...

abece Dergisi'nin 24. sayısı "EĞİT-DER kuruldu" kapak yazısıyla çıktı. Böylece *abece* Dergisi'yle EĞİT-DER'in günümüze kadar süren birlikte yolculuğu başlamış oldu.

EĞİT-DER'İN Kuruluşu

abece Dergisi'nin çevresinde oluşan birikim ve yapılan tartışmalar artık örgütlenme aşamasına geldiğini gösteriyordu. Örgütlü mücadele, zorlukları olan bir mücadeledir. Bu zorluklar henüz örgüt kurulmadan başlar. EĞİT-DER'in kurulması sırasında da dönemsel sorun ve zorlukların aşılması gerekiyordu.

Bu sorun ve sıkıntıları aşmak için yapılması gereken çok şey vardı. Bunlardan birincisi yine yukarıda belirtilen “mevzuat”a ilişkindi; yani kamu çalışanları için getirilen yasakları aşmak için bir yol bulmaktı. Örgütlenme aşamasına gelindiği anlaşılınca bu yol ve yöntem ciddi tartışmalara neden oldu. Örneğin, “oluşturulacak örgütün bir sendika mı, yoksa dernek mi olacağı” tartışması bir türlü aşılamıyordu. “Dernekle zaman kaybetmeden hemen sendikalaşmanın iyi olacağı” düşüncesinde ısrar edenler vardı. Bunların başında İlhan Alkan ve Erdal Çalı geliyordu. Ama “kamu çalışanlarının dernek kurmasına izin vermeyen bir devletin sendikaya nasıl izin vereceği” sorusu bir türlü yanıtlanamıyordu. Bu tartışmalar sonunda, mesleği öğretmen olan, ancak filen çalışmayanların Eğitimciler Derneği (EĞİT-DER) adında bir dernek kurarak örgütlü mücadeleye başlanmasına karar verildi.

İkincisi, öğretmen örgütünü kuracak, örgütleyecek ve örgütlenecek insanların bir araya getirilerek ortak zeminde buluşturulmasıydı. Aşılması en zor olan sorun da buydu. *abece* Dergisi’nin çıkarılması ve ardından EĞİT-DER’in kuruluşu, bütünlük taşıyan ve iç içe geçmiş bir süreçtir. *abece* çıkarılırken yaşanan sorunların neredeyse aynısı EĞİT-DER kuruluş sürecinde de yaşandı.

Bazı örgütçüler, kurulacak derneğin TÖB-DER’in bir izdüşümü olması gerektiğini savunuyorlardı. Bu görüşü savunanlar, “TÖB-DER’in er ya da geç yeniden açılıp yola devam edeceğini ve kurulacak derneğin daha dinamik olması için siyasi guruplara açık olması gerektiğini” söylüyorlardı. Ayrıca dernek kurucularının ve oluşacak yönetim kurulunun bu esasa ve siyasi gruplar dengesine uygun olması konusunda da ısrar ediyorlardı. Bu görüşe başta Ali Bozkurt olmak üzere çok sayıda eski örgütçü, bu örgütlenme biçiminin “TÖB-DER’de yarattığı olumsuzluklar” a dair örnekler göstererek karşı çıktılar. Bu tartışmanın aşılabilmesi için onlarca toplantı yapıldı. 7 Ocak 1988 günü Ali Bozkurt’un başkanlığında *abece* Dergisi bürosunda yapılan toplantıya on altı kişi katıldı. Ali Bozkurt kurucu olarak belirlediği yedi ismi katılımcıların onayına sundu. Ali Bozkurt’un önerdiği isimlerin dördü, önceki öğretmen örgütlerinin genel başkanlarıydı. Diğerleri de itiraz edilmeyecek kişilerden oluşuyordu. Bunlar:

- Ali Bozkurt (TÖB- DER Genel Başkanı),
- Cemil Çakır (TÖB- DER Genel Başkanı),
- Feyzullah Ertuğrul (TÖS Genel Başkanlarından)
- Kenan Keleş (İLKSEN Genel Başkanı)
- Binali Seferoğlu
- Mustafa Meriç

- Zeki Löker'di. (Bozkurt, s. 237)

Toplantıda bulunanlardan Nazım Bayata, bu isimlerden, genel başkanlık yapmış olanların dışındakilere itiraz etti ve *abecedeki* görevinden ayrıldı.

Örgütlenmenin dönemsel zorluklarından üçüncüsü, uzun yıllardır örgütsüz kalmış ve darbeciler tarafından ezilerek yıldırılmış, üstelikte çeşitli nedenlerle mesleğinden kopmuş/koparılmış öğretmenlerin, “örgütlenme ihtiyacını ve zorunluluğu”nu anlatarak örgüte katılmasını sağlamaktı.

Cumhuriyet Dönemi demokratik öğretmen örgütlenmesine baktığımızda, kurulmasında en çok zorlanılan öğretmen örgütü, EĞİT-DER'dir. Örneğin: EĞİT-DER öncesi kurulmuş olan TÖDMF, TÖS ve TÖB-DER gibi örgütlerden bir sonrakine geçişte herhangi bir boşluk yaşanmamıştır. Ayrıca TÖB-DER'in kuruluşunu, bizzat TÖS yöneticileri istemiş ve desteklemişlerdir. Ayrıca kendini feshetmeden önce örgütün mal varlıklarını ve üyelerini TÖB-DER'e devretmişlerdir. Oysaki EĞİT-DER'in, 12 Eylül darbecileri tarafından yıldırılmış ve meslekten çıkarılmış/çıkılmış öğretmenlerin örgütlenmesi ve bunların çalışan öğretmenlerle birlikte vereceği mücadeleyle başarıya ulaşmasından başka yolu yoktu. Üstelik öğretmenler, sekiz yılı aşan bir süredir örgütsüzdü. Bunun için de *abecce* aracılığıyla uzun bir hazırlık gerekiyordu. Bu amaçla *abecenin* 20, 21, 22 ve 23. sayıları örgütlenmeye yönelik kapak görselleriyle çıkarıldı. Yine bu sayılarda eski öğretmen örgütçüleri ve bazı bilim insanlarının örgütlenmenin gerekliliği ve hukuki dayanaklarına yönelik yazılarına yer verildi.

Örneğin *abecenin* 20. sayısının başyazısında şu görüşe yer verilmiştir:

Dergimiz *abecce* çıktığı günden beri, tüm öğretmenlerin yeniden ve mutlaka demokratik örgütlenme haklarına kavuşmaları gerektiğini savunagelmıştır. (...) gelinen bu aşamada daha başka ve değişik adımlar zorunlu hale gelmiştir. (...) Ülkemizin demokratikleştirilmesinin yolunda atılmış kısmi adımlar da bu görevin yerine getirilmesini zorunlu kılmıştır.

Bir sonraki sayıda ise, “Öğretmen örgütlenmesi her şeyden önce öğretmenin kendi gücüne, kendi geçmiş deneyimine, kendi birliğine, kendi dayanışmasına ve kararlılığına bağlıdır.” gerçeği vurgulanmıştır. (*abecce*, Sayı 21)

Yine 21. Sayıda, 1966 yılında 21 Eylül-5 Ekim tarihleri arasında UNESCO ve FISE öncülüğünde düzenlenen “Öğretmenlerin Statüsüne İlişkin Hükümetlerarası Konferans”ta¹¹ alınan kararın öğretmenlerin örgütlenmesi ve

haklarıyla ilgili 18. maddesine yer verilmiştir.

22 Kasım 1987 günü Feyzullah Ertuğrul (TÖS), Kenan Keleş (İLKSEN), Ali Bozkurt (TÖB-DER) ve Cemil Çakır'dan (TÖB-DER) oluşan dört eski genel başkan UBA Ajansı'nın isteği üzerine “Öğretmenlerin Örgütlenmesi İçin” ortak bir basın açıklaması yaptılar. Bu basın açıklamasında aşağıdaki çağrı niteliğindeki örgütlenme süreci kamuoyu ile paylaşılmıştır:

Biz eski öğretmen örgütlerinin yöneticileri olarak ve de öğretmenlerin yoğun taleplerinden hareketle tarihsel görevlerimizi yerine getirmeye çalışacağı, yasal olarak örgüt kurma olanağı olan öğretmen ve eğitimcilerle bir dernek kurma girişimini düşünüyoruz. (...) Başarabilirsek ki mutlaka başaracağımıza inanıyoruz, dernek kurma çalışmalarımızı sürdüreceğiz. (abece, Sayı 21, s. 5-6)

29 Ocak 1988 günü Ankara'da bulunan TÜRK-İŞ salonunda, “Öğretmen Örgütlenmesi” konulu bir panel düzenlendi. Bu panele Türkiye'nin her yanından çok sayıda öğretmen ve öğretmen dostu katıldı. Ayrıca panele, içlerinde TÖB-DER Genel Başkanı Gültekin Gazioğlu'nun da olduğu çeşitli sendikacı ve siyasi parti temsilcileri başarı dileklerini sundukları ve duydukları memnuniyeti belirten mesajları gönderdiler.¹²

abecenin 23. sayısı “Amaç: Bütün Öğretmenlerin Birliği!” kapak görseli ve baş yazısıyla çıktı. Ön iç kapakta, Ali Bozkurt, Feyzullah Ertuğrul ve Kenan Keleş'in TBMM'de SHP Genel Başkanı Erdal İnönü'yle yaptığı görüşme sonrası, “SHP Genel Başkanı Öğretmenlerin Örgütlenme Girişimlerini Destekliyor” haberine yer verilirken, aynı haberde Erdal İnönü'nün şu sözleri yer alıyordu.

(...) öğretmenlerin de grevli, toplu sözleşmeli sendika hakkını elde edecekleri güne kadar bu hakların elde edilmesi yolundaki çabaları için bir Eğitimciler Derneği kurulması parti olarak bizim bu konuda yürüttüğümüz mücadeleye güç katacaktır. Onun için yasal olanakları kullanarak kuracağımız Eğitimciler Derneği'ni partimiz destekliyor ve başarılar diliyor. (Abece, Sayı 23, ön kapak içi)

Yine aynı sayıda Fakir Baykurt'un yaşadığı Duisburg'dan (Batı Almanya), *abece* Dergisine gönderdiği 31.12.1987 tarihli mektup, “Amaç Bütün Öğretmenlerin Birliğidir” başlığıyla yer aldı. Fakir Baykurt bu mektubunda aşağıdaki ifadelere yer vermektedir:

(...) bence en doğru ve tartışılmaz amaç bütün öğretmenlerin birliğidir. Belki önce bir dernekte, sonra da bir sendikada bütün öğretmenler bir arada tek bir güç olarak örgütlenip ortaya çıkacaklar. (...) Düşündüğümüz hizmettir, bugün tıkalı olan yolu açmaya yardımcı olmaktır. Türkiye öğretmenlerini içeride, dışarıda temsil edecek, onların meslek, özlük sorunlarını izleyecek, yurt sorunlarının çözümünde demokratik baskı grubu işlevi yapacak, bugüne kadar bir türlü gerçekleşmemiş olan eğitim yönetimine katılma ilkesini gerçekleştirecek bir meslek örgütü kuşkusuz güçlü olmalıdır. (abece, Sayı 23, s. 5)

Fakir Baykurt, örgütlenme uğraşında olan öğretmenlere aynı mektupta tarihi bir uyarıda da bulunuyordu:

Güçlü olabilmenin yolu, bugün her zamankinden çok birlikte örgütlenmeden geçiyor. (...) Öğretmenlere hınç besleyenler, bizi hep parça parça örgütlendiğimiz ve birbirimizin eksikliğini çıkarmakla uğraştığımız dönemde vurdular. Üstelik mesleğimizin bugün sarılacak pek yaraları vardır. Bütün öğretmenlerin birliği sağlanmadan bunların sarılması da zordur. (Abece, Sayı 22, aynı yer)

TÖB-DER başkanlarından Cemil Çakır öğretmenlerin örgütlenmeleriyle ilgili olarak şöyle diyordu:

Öğretmenlerimizin iki seçeneği var: Ya susacağız ya da örgütlenme hakkını kullanmak için uğraş vereceğiz. Susmak şimdiki durumlardan daha gerilere gitmektir. Susmak bu bozuk eğitim sorumluluğunu daha da yükümlenmek ve kabul etmektir. Susmak boynumuz bükülmesi, başımızın daha da eğilmesidir.

Örgütlenme hakkını elde etmek için uğraş vermek, bütün bu olumsuzlukları kabul etmeyeceğimizin bir ifadesidir. Uğraş vermek kişiliğimizin ve mesleğimizin onurudur. Halkımıza daha iyi hizmet etme arzu ve gayretimizin bir göstergesidir. (abece, Sayı 22, s. 13-14)

İsmail Hakkı Bayram Şubat 1988’de, “Korku onların, gelecek bizimdir!” diyerek, “Öğretmen Arkadaş” hitabıyla:

- “- Ekonomik -demokratik- özlük haklarımız için,
- Bağımsızlık, barış, demokrasi için,
- 12 Mart-12 Eylül baskı dönemlerinde gasp edilen haklarımızı geri

- almak için,
- Demokratik eğitim için,
  - Eğitim-öğretim özgürlüğü için,
  - Aydınlik geleceğimiz için güncel görevimiz örgütlenmektir. Görev başına” diyerek bir çağrıda bulundu. (Abece, Sayı 23, s. 6)

Ayrıca *abece* Dergisi aynı sayıda Halit Çelenk’in, TÖB-DER yayınlarından çıkan “Hukuk Yazıları” kitabından örgütlenmenin neden gerektiğini açıklayan kısa bir bölümü de paylaştı.

(...) öğretmen örgütlenecektir. “Bir elin nesi var, iki elin sesi var” atasözüne uyarak örgütlenecektir. Halkımızı eğitmek, uyandırmak, bilinçlendirmek için örgütlenecektir. Haklarımızı aramak için, maddi koşullarını düzeltmek için, yasaların verdiği bütün hakları son damlasına kadar kullanabilmek için örgütlenecektir. Yasaların bugün elinden aldığı hakları yine yasal yollarla çalışarak elde etmek için, elinden alınan sendikal haklarına tekrar kavuşabilmek için örgütlenecektir. Demokratik düzenlerin vaz geçilmez öğelerinden olan etkin baskı grubu haline gelmek için örgütlenecektir. Örgütsüz öğretmen güçsüzdür. Güçlenmek için örgütlenecektir. Çünkü çağdaş uygar ülkelerde bütün sınıf ve tabakalar, bütün meslek grupları örgütlenmiştir. Bu ülkeler, örgütlenme haklarını uzun mücadelelerle elde etmişlerdir. Bunun nedeni de haklar mücadelesinin ancak örgütlü mücadele ile kazanılacağı gerçeğidir. Sosyal bilimciler “uygar toplumlar örgütlenmiş toplumlardır” diyor. (Çelenk, 1974, s. 111-112)

Tüm bunlar, yeni bir öğretmen örgütünün kurulacağını müjdeliyordu. *abece*’nin 24. sayısı “EĞİT-DER KURULDU” kapak yazısıyla çıktı.

EĞİT-DER’in Amacı, Hedefleri ve İlk Yıl Çalışmaları

abece, öğretmenlerin yeniden örgütlenmesinin yolunu açmak amacıyla kurulmuştu. Bu yolda da özenli, özverili, ciddi ve titiz bir çalışma sürdürdü. İşte bu özen, ciddiyet ve yorucu süreçte amaçlanan hedefe ulaşılmıştı. Yaklaşık sekiz yıl sonra yeni bir öğretmen örgütü, “Türkiye Demokratik Öğretmen Mücadelesi”ndeki yerini alıyordu: EĞİT-DER kurulmuştu.

Bu aşamada çalışan öğretmenler doğrudan örgütlenemeyecekti. Ancak EĞİT-DER onların sesi ve haklarının savunucusu olacaktı. Böylece kamu çalışanlarını hem dernek hem de sendikal örgütlenme hakkı kazanma aşamasına da taşıyarak yine bir tarihi görevi yerine getirecekti.

Bu görev için, *abecede*, EĞİT-DER'in kurulduğunu duyuran başyazıda şöyle deniyordu;

Hepimiz onurlu, onurlu olduğu kadar çileli bir yolculuğun başlangıcındayız. Hepimizi yeni yükümlülükler, yeni görevler bekliyor. Eskiden olduğu gibi yönetici, temsilci ve üye destekleyicisi olarak hepimize önemli sorumluluklar düşüyor. Geleneğimiz ve birikimimiz yolumuzu aydınlatmaya yeter. Kenetlenmiş bir kitle olarak, kendi sorunlarımızı çözeceğiz. Mutlu yolculuklar. (*abecede*, Sayı 24, s. 6)

16 Şubat 1988'de kurulan EĞİT-DER'in kurucuları ve görev dağılımı şöyledir:

- Ali Bozkurt: Genel Başkan,
- Mustafa Meriç: Genel Sekreter,
- Binali Seferoğlu: Genel Sayman,
- Cemil Çakır: Üye,
- Feyzullah Ertuğrul: Üye,
- Kenan Keleş: üye,
- Zeki Löker: Üye.

152

Genel Başkan Ali Bozkurt, EĞİT-DER'in kurulduğu gün yapılan basın toplantısında, "Ülkemizde eğitim- öğretim düzeni giderek yıkıma sürüklenmektedir" diyerek, eğitimin var olan sorunlarından örnekler, EĞİT-DER'in izleyeceği mücadele hattı konusunda da bilgiler verir (Ali Bozkurt, s. 238-239-240). Ayrıca *abecede*'nin 24. sayısında yer alan yirmi beş yazıdan on biri öğretmen örgütlenmesiyle ilgilidir.

EĞİT-DER'in kuruluşu yurt dışında yaşamak zorunda bırakılan öğretmen örgütçülerinin de desteğini almıştır. TÖB-DER'in son Genel Başkanı Gültekin Gazioğlu, Almanya'dan EĞİT-DER'in kuruluşuyla ilgili olarak Ali Bozkurt'a gönderdiği kutlama mesajında beklentilerini de kısaca dile getiriyordu:

(...) Türkiye öğretmenlerinin yasal örgütlenme özlemlerini gerçekleştirmek üzere atılan bu somut olumlu adımdan ötürü siz ve çalışma arkadaşlarınızı kutlarım.

Derneğinizin, öğretmenlerin mesleki ve özlük sorunlarının çözümü yolunda çalışacağına, 12 Eylül yönetiminin hukuk dışı yollarla kapattığı TÖB-DER'in yeniden faaliyete geçmesi yolunda mücadele edeceğine, çeşitli biçimlerde haksızlıklara uğratılmış, hayatları karartılmış on binlerce TÖB-DER üyesi meslektaşımızın haklarını arayacağına

inancım tamdır. (abece, Sayı 24, s. 6)

Tüm bu yazılardan anlaşılacağı gibi ve Çalışma Raporu'nda yer alan şu ifadelerde de değinildiği üzere, "EĞİT-DER, geçmiş öğretmen örgütlerinin mücadelelerini daha çağdaş boyutlara ulaştırmayı amaçlayan 80 yıllık öğretmen mücadelesinin devamı ve halkası" olarak tarihsel yerini almıştır (Çalışma Raporu, s. 16).

Derneklerin çalışmaları, Dernekler Yasasına göre, derneğin kendi tüzük ve programıyla sınırlıdır. İşte bu sınırlar içinde EĞİT-DER tüzüğünün 2. ve 3. maddelerinde derneğin amacı ve yapacağı işler belirlenmiştir. Buna göre:

Madde 2 (Derneğin Amacı):

Üyelerin ortak sosyal, hukuki, ekonomik, dinlenme, kültür ve mesleki ihtiyaçlarını karşılamak.

Madde 3 (Derneğin Yapacağı İşler):

- Üyelerin ortak sosyal, hukuki, ekonomik, dinlenme, kültür ve mesleki ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmalar yapmak.
- Derneğin amacına uygun olarak açık oturumlar, seminerler, konferanslar, paneller, sempozyumlar, toplantılar ve gösteriler yapmak, sergiler açmak, yayınlar yapmak, yarışlar düzenlemek, ödüller koymak.
- Benzer amaçlar taşıyan öteki kurumlarla iş birliği yapmak.

Ancak EĞİT-DER'in amaçları tüzüğe yazılanlarla sınırlı değildi. Asıl amaç çalışan öğretmenlerin örgütlenmesi önündeki engelleri kaldırmak ve öğretmenlerin, dolayısıyla da kamu çalışanlarının sendikalaşmalarının öncülüğünü yapmaktı.

EĞİT-DER kurulurken 12 Eylül'ün getirdiği yasaklar aynen sürmekteydi. Dönemin siyasi iktidarı (Turgut Özal'ın Başbakanlığındaki ANAP Hükümeti) bu yasakları kaldırmamak için direnç gösteriyordu. Yani kamu çalışanlarının örgütlenme engeli devam ediyordu.

Ayrıca mevzuat zorunlulukları nedeniyle üye olabileceklere sınırlamalar getirilmişti. EĞİT-DER tüzüğünde de üyelik koşullarına aşağıdaki şekilde yer verilmişti:

Madde 4 Dernek Üyeliği:

- Eğitim öğretim mesleğinde çalışan ve 2908 sayılı Dernekler Yasası'na göre üyeliğe engeli bulunmayanlar.
- Eğitim-öğretim mesleğinden emekli olanlar ya da çeşitli nedenlerden

ayrılmış olanlar.

- c) Öğretmenlik sıfatını kazandıkları halde, öğretmenlik mesleğinde çalışmayanlar.

EĞİT DER Tüzüğünde yazılı olmayan, ancak EĞİT DER'in varoluş gerekçeleri arasında yer alanlar da şunlardır:

- Ülkemizin örgütsüzlük ayıbından kurtulması ve en kısa zamanda kamu çalışanlarına grevli toplu sözleşmeli sendika hakkının tanınması için, başta ana muhalefet partisi olmak üzere tüm partiler gereken Anayasal ve yasal düzenlemeleri zaman geçirmeden yapmalıdırlar.
- Başta 1402'likler olmak üzere 12 Eylül rejiminin görevden uzaklaştırdığı tüm kişiler geçmiş hakları da verilmek koşuluyla görevlerine döndürülmelidir.
- Özel ve resmi okular ile dershanelerde çalışan öğretmenlere EĞİT-DER'e girme izni verilmelidir. Muhalefet partilerimiz bu konuda Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı nezdinde gereken girişimlerde bulunmalıdır.
- TÖB-DER davası sivil, bağımsız mahkemelerde tekrar görüşülmeli. Öğretmenlerin ekmek paralarından keserek edindikleri mallar onların örgütü olan EĞİT-DER'e geri verilmelidir.
- Başta vatandaşlıktan çıkarılanlar olmak üzere tüm siyasi göçmenlerin ülkelerine dönmeleri sağlanmalıdır.
- En geniş anlamda genel bir af çıkarılmalıdır.
- Çalışanların ve emeklilerin insan gibi yaşayabilmeleri için gerekli ücret verilmelidir.
- EĞİT-DER'in taşrada yaptığı panellere öğretmenlerden çok sivil ve resmi polis gelmektedir. Hatta resmi üniformalı polisler toplantı salonlarının giriş kapısında gruplar halinde gözükerek toplantıya katılacak öğretmenlere gözdağı vermek istemektedir. Bu antidemokratik tutuma derhal son verilmelidir. (Çalışma Raporu, s. 17-18)

Ayrıca EĞİT-DER'in tüzüğünde yazılı olmayan, kendisi için koyduğu hedefleri de vardır. Bunların en başta geleni grevli, toplu sözleşmeli sendika hakkının kazanılmasıdır. EĞİT-DER, kurulduğundan itibaren kamu emekçilerinin grevli ve toplu sözleşmeli sendika kurma hakkının yasal olduğunu savunmuştur. EĞİT-DER Bu görüşünü iki temele dayandırmamaktadır. Birincisi: 1982 Anayasası'nda memurların sendika kurmasını ve kurulan sendikalara üye olmasını yasaklayan hiçbir kural yoktur. Ancak sendika hakkını tanıyan bir kuralda yoktur.¹³ Bir Anayasal boşluk söz konusudur. Bu boşlukla ilgili olarak

Prof. Dr. Mesut Gülmez aşağıdaki hususlara değinmekteydi:

1982 Anayasası'nın yürürlükteki metninin memurların sendika hakkı açısından hiçbir yasaklayıcı kural içermeye[mektedir] (...) dolayısıyla, memurlar ve diğer kamu grevlileri açısından ne "yasaklama", ne de "tanıma" rejimi söz konusudur. (...) [B]u alandaki boşluğu, hukuksal yönden "özgürlük" ya da "serbestlik" rejimi olarak nitelendirmek gerekir.

Kuşkusuz, Anayasa'nın sendika hakkını "işçi" sayılmayan kişilere, özellikle memurlar ve öğretmenlere, yasakladığı sonucuna ulaşamaz. "Kuşku durumunda özgürlük yararına durum" Anayasa Hukukunda benimsenen temel yorum ilkelerinden biridir. (Mesut Gülmez, abece, 24. sayı, s. 18-19)

Ayrıca bu konuda, 652 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda da herhangi düzenleme yer almamaktadır.

EĞİT-DER'in kuruluş döneminde (1988), kamu çalışanlarının sendika kurma, toplu sözleşme ve grev hakkının yer aldığı ve Türkiye'nin çekince koymadan imzaladığı uluslararası sözleşmelerse kamu çalışanlarının sendika kurma ve üye olma haklarının yasal dayanağının ikincisidir.¹⁴ Çünkü 1982 Anayasası'nda "Usulüne göre yürürlüğe konmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir ve iç hukukun üstündedir. Ayrıca Anayasaya aykırılıkları da ileri sürülemez."¹⁵ hükmü yer almaktadır.

Tüm bunlardan anlaşılacağı gibi EĞİT-DER kurulurken kendini bir savaşım aracı ve geçiş örgütü olarak görmüştür. Araç ne denli yetkin olursa hedefe ulaşmak da o kadar kolay ve kısa zamanda olur.

Ayrıca EĞİT-DER'i kuranlar ve kuruluşuna katkı verenler, bu amaç ve hedefler için örgütün hem nicel hem de nitel olarak güçlenmesi gerektiğinin bilincindedirler.

Nitel açıdan güçlenmek için;

- Öğretmenlerin yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi mücadelesinde bütün öğretmenlere güven vermek için toplantılar, yayınlar ve daha başka etkinlik ve girişimler üzerinde yoğunlaşıldı ve çalışmalar yapıldı. Bunun için siyasi partiler, işçi sendikaları ve diğer demokratik örgütler aracılığıyla ülke çapında etkin bir kamuoyu oluşturulmaya çalışıldı.
- Kamu çalışanlarının sendikalaşması için bir komisyon kuruldu. Bu komisyonun hazırladığı raporların benimsenmesi için parlamento

içindeki ve dışındaki partilerle görüşmeler yapıldı.

- Avrupa Topluluğu'nu (AT) oluşturan ülkelerin öğretmen sendikalarının desteklerinin alınması için girişimlerde bulunuldu.
- Eğitim ve öğretim konusunda olayların ve gelişmelerin gerisinde kalmamak ve bu alanda gündemin belirlenmesinde etkin bir rol üstlenmek için çabalar gösterildi.
- Bilim, sanat ve siyasal çevrelerin, eğitim ve öğretim emekçilerinin, dolayısıyla da kamu çalışanlarının sendikalaşma isteklerine destekleri sağlandı.

Nicel olarak güçlenmek için;

- Fahri üye sayısının artırılması ve öğretmenlerin *abeceye* abone olmalarını sağlamak için kampanyalar yapıldı.
- Çalışan öğretmenlerin EĞİT-DER'e üye olabilme istemlerini yükselterek pratiğe dönüştürülmesi için Mili Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığına çok sayıda bireysel başvurunun yapılması sağlandı. Ayrıca kurumsal olarak girişimlerde bulunuldu ve çeşitli görüşmeler gerçekleştirildi.
- 2908 Sayılı Dernekler Kanunu'nun değiştirilmesi ve kamu çalışanlarına örgütlenme yolunun açılması için çeşitli girişimlerde bulunulmasının yanı sıra Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlarıyla (MEGSB) ve siyasilerle görüşmeler yapıldı.
- Söyleşiler ve panellerle kamuoyu oluşturma yoluna gidildi.
- Ayrıca derneğe üye olamayan çalışan öğretmenlerle daha sıkı bağ kurabilmek ve fahri üyelerin sayısını artırmak için Ankara dışında da paneller ve toplantılar yapıldı.

Bunların dışında EĞİT-DER'in ilk Olağan Genel Kuruluna kadarki etkinlikler: çalışma raporuyla üyeler ve kamuoyuyla paylaşıldı.

Bu etkinliklerden bazıları şunlardır:

- 1988-89 öğretim yılının başlamasıyla birlikte her cumartesi, dernek Genel Merkezinde eğitim sorunlarıyla ilgili söyleşiler düzenlendi.
- Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Celal Güzel'e geniş kapsamlı bir mektup gönderildi. SHP Ankara Milletvekili Rıza Yılmaz'ın da çabalarıyla Bakanla yüz yüze bir görüşme gerçekleştirildi (Bu görüşmede Milli Eğitim Bakanının öğretmen örgütlenmesinin önündeki engellerin kaldırılmasına sıcak baktığı anlaşılmış ancak, bu konuda hiçbir adım atmamıştır). Bu görüşmenin etkisiyle EĞİT-DER, 12. Eğitim Şurası'na

- davet edilmiş ve Genel Başkan Ali Bozkurt bir konuşma yapmıştır.
- 12. Eğitim Şurası'nın değerlendirmesi yapıldı. Tarihsel değeri olan bu çalışma *abecenin* 33. ve 34. sayılarında yayımlandı.
  - Fransa Ulusal İlkokul ve Kolej Öğretmenleri Sendikası SNES adına Türkiye'de bulunan bir heyet EĞİT-DER'i ziyaret etti. Bu heyetle örgütlenme sorunları üzerinde konuşuldu. (Bu ziyaret, bir davet olarak nitelendirilerek EĞİT-DER'e soruşturma açıldı).
  - EĞİT-DER Genel Başkanı Ali Bozkurt, Federal Almanya Eğitim ve Bilim Sendikasının (GEW) daveti üzerine Avrupa'ya gitti ve "Göçmen İşçi Çocuklarının Eğitim Sorunları" konulu toplantıya katıldı. Aynı gezide AB ülkeleri öğretmenleri sendikalarının Lüksemburg'daki toplantısına katıldı.
  - Başta TÜRK-İŞ olmak üzere işçi sendikalarıyla (DİSK bu tarihlere kapalıdır) ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) ve Doğru Yol Partisi (DYP) yöneticileriyle görüşmeler yapıldı.

Bunlar olurken, EĞİT-DER'e yönelik baskılar da artmıştır. Örneğin, 15 Aralık 1988'de Antalya'da yapılacak bir panel için, çoğu EĞİT-DER üyesi olan emekli öğretmenlerden oluşan tertip komitesi üyelerinden, idare, insan onuruyla bağdaşmayan "Akli dengem yerindedir. Kendi kendimi yönetiyorum. Muhakeme kabiliyetim tamdır." biçiminde imzalı bir yazı istemiştir.

EĞİT-DER'in bir yıllık çalışmaları ve etkinlikleriyle; *abecede* yer alan yazılara bakıldığında "nasıl bir EĞİT-DER?" sorusuna verilebilecek yanıtların şunlar olduğu görülür:

- Kendi içinde bütünlüğünü koruyarak daha da güçlenen bir EĞİT-DER,
- Kendisini "grevli ve toplu sözleşmeli" bir sendikal örgütlenmeye taşıyacak araç olarak gören ve bu hedef için üyelerini hem bilinç hem de mücadele edecek şekilde hazırlayan bir EĞİT-DER,
- Öğretmenlerin ekonomik, özlük ve yönetsel sorunlarıyla ekonomik sorunları için gerçekçi çözümler üreten ve bunları kabul ettiren bir EĞİT-DER,
- Eğitim yönetiminin demokratik, eğitim sürecinin tüm aşamalarında da öğretmenin söz sahibi olmasını amaçlayan ve bu yolda mücadele eden bir EĞİT-DER,
- Eğitim ve öğretim alanında olayların gerisinde kalmayan, gündemin belirlenmesinde etkin ve öğrenci ve aileler için çekim merkezi olan bir EĞİT-DER,
- Bilimsel, laik ve kamusal eğitimi amaçlayan bir EĞİT-DER.

Birinci Olağan Genel Kurula Giderken

Kuruluş sürecini tamamlayan EĞİT-DER'in yönetimi, Birinci Olağan Genel Kurulunda tartışılarak karara bağlanması için iki taslak hazırladı. Birincisi, "EĞİT-DER Çalışma Programı Taslağı"ydı. Bu taslağın içeriği "kamu çalışanlarının sendikalaşma hakkının kullanılmasının yöntem ve zamanının" ne olacağı sorusuydu. İkincisi de "Şubeler Yönetmeliğı"ydi.

Birinci Olağan Genel Kurul hazırlıkları devam ederken, kuruluş çalışmaları dönemi tartışmaları da yeniden kendini göstermeye başladı. Yukarıda EĞİT-DER kuruluş çalışmalarında bazı siyasi grupların 12 Eylül öncesi tavır ve tutumlarının tartışmalar yarattığı, bu tartışmaların da bazı sorunların çıkmasına neden olduğu anlatılmıştı. Bu sorunlar, başta Ali Bozkurt'un ve "güngörmüş" eski örgütçülerin deneyim, beceri ve sorumluluk bilinciyle aşılmış ve EĞİT-DER kurulduktan sonra da bu sorumluluk bilinciyle işler yürütülerek, örgüt, olağan kongre aşamasına getirilmişti. Ancak, EĞİT-DER'in Birinci Olağan Kongresi yaklaştıkça siyasi grupların, derneğin kuruluş çalışmaları sırasında görülen tavırları yeniden kendini göstermeye başladı.

158

Birinci Olağan Kongrenin yapılmasına kısa bir süre kala bazı gruplar aralarında anlaşarak: Merkez Yönetim Kurulu üyelerini kendileri belirlemek koşuluyla Ali Bozkurt'a yeniden Genel Başkan olmasını önerdiler. Ancak Ali Bozkurt "hiçbir grubun koalisyon önerisini kabul etmeyeceğini" bildirerek öneriyi geri çevirdi (Bozkurt, s. 251). Gruplar benzer bir öneriyi Mustafa Gazalci'ya yaptılar. Mustafa Gazalci da öneriyi kabul etmedi.¹⁶

4 Şubat 1989 günü yapılan EĞİT-DER Birinci Olağan Genel Kurulunda yaptığı konuşmada Ali Bozkurt, dolaylı da olsa grupların bu tutumunun doğru olmadığını ve örgüte zarar vereceğini vurguladı (Çalışma Raporu, s. 11).

Ancak siyasi gruplar kongre öncesi anlaştıkları koşullara uygun davrandılar. Genel kurulda "Şubeler Yönetmeliğı" tartışılarak kabul edildi ve şubelerin açılmasıyla ilgili bir madde dernek tüzüğüne eklendi. Ancak, zaman yetersizliğı gerekçe gösterilerek "EĞİT-DER Çalışma Programı Taslağı" tartışmaya açılmadı. Bu taslağın karara dönüştürülmesi, "üyelerin görüşlerinin alınması" koşuluyla, yeni yönetim kuruluna bırakıldı.

Genel Kurul sonunda grupların temsilcilerinden oluşan dokuz kişilik Yönetim Kurulu şu isimlerden oluştu:

- Feyzullah Ertuğrul: Genel Başkan,

- Elvan Türkmen: Genel Başkan Yardımcısı,
- Kenan Görgülü: Genel Sekreter,
- Cengiz Kaplan: Genel Sekreter Yardımcısı,
- Binali Seferoğlu: Genel Sayman,
- Hakkı Yalçın: Üye,
- Naciye Babalık: Üye,
- İsmail Hakkı Bayram: Üye,
- Nilüfer Demirel: Üye.

Yeni Yönetim Kurulunun Çalışmaları

Birinci Olağan Genel Kurulda görevlendirilen yönetim hemen, şube kuruluşlarına ilişkin “EĞİT-DER Şubeler Yönetmeliği”ni yayımlayarak yeni şubelerin açılması için çalışmalara hız verdi. Mart 1989’da EĞİT-DER şubeleri açılmaya başlandı. İlk Şube Balıkesir’de açıldı. Bunu Manisa, İzmir, Mersin, Adana, Kars, Eskişehir, İzmit şubeleri takip etti (Mart 1989).

Yeni yönetim Mayıs 1989’da “EĞİT-DER Çalışma Programı Taslağı”nı, “Programa son şekli(ni) vermek için örgütümüzün demokratik merkeziyetçilik ilkesine uygun olarak (...) genel bir tartışmaya açmayı uygun görmüştür.” üst yazısıyla açılmış olan şubelere gönderildi (abece, Sayı 38, s. 38).

Bu program taslağında yer alan başlıklar ise şunlardır:

- Nasıl Bir Örgütlenme ve Mücadele Anlayışı,
- Demokratik Merkeziyetçilik,
- Demokratik Eğitim Mücadelesi,
- Eğitimin Demokratikleşmesi İçin,
- Grevli, Toplu Sözleşmeli Sendikal Hakların Kazanılması İçin,
- Çağdaş-Bilimsel-Halka Dönük Demokratik Bir Eğitim ve Demokratik Bir Kültür Politikasının Yaşama Geçmesi İçin,
- Öğretmenin Çağdaş Kültürel Normlarda, İş Güvenliği ve Huzur İçinde, Mesleğini Özgürce Uygulayabilmesi, Bir Bütün Olarak Toplumun Demokrasi Ortamında Serpilir Gelişmesi İçin,
- Bugünden Geçerli Olmak Eğitimdeki Bunalımın Çözümü İçin,
- Somut, Gerçekleşebilir Öneriler. (abece. Sayı 38, s. 39)

Bu taslak önerilerinden de anlaşılacağı gibi EĞİT-DER, Birinci Olağan Genel Kuruldan sonra amaç ve hedefler için kendisine daha geniş bir mücadele hattı biçmiştir. Ayrıca yeni şubelerin açılmasıyla da Temmuz 1989’ de şube sayısı

38'e ulaşmıştır.

Sendikal Haklar Kurultayı

EĞİT-DER Birinci Olağan Kongresiyle göreve gelen yönetimin yaptığı en önemli girişim 22-24 Eylül 1989'da topladığı "Sendikal Haklar Kurultayı"dır. Kurultay toplanacağı duyurulduğu *abecenin* 42. Sayısında EĞİT-DER Genel Başkanı Feyzullah Ertuğrul "EĞİT-DER Sendika İçin Somut Girişimler Sürecini Açıyor" başlıklı yazısında aşağıdaki açıklamalarda bulunmuştur:

Bilindiği gibi EĞİT-DER, öğretmen hareketinin sendikal harekete dönüştürme işlevinde olduğunu baştan beri her vesileyle vurgulamaktadır. (...) Bugün için EĞİT-DER tarafından simgelenmekte olan ve sendika niteliğine dönüşme sürecini yaşayan öğretmen hareketimiz hiç kuşkunuz olmasın ki Sendikal Haklar Kurultayı'mızla ve okullardan bu kez öğretim yılı başında ve içinde yükselecek "Sendika" istemleriyle büyük bir ivme kazanacak, yasal ve meşru zeminlerde "Sendika" hedefine yönelik somut girişimler yaşanacaktır. (Feyzullah Ertuğrul, *abece*, Sayı 42, s. 4)

160

Siyasi parti temsilcileri, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı, bilim insanları ve sendikacıların da içinde olduğu geniş bir katılımı toplanan "Sendikal Haklar Kurultayı" büyük ilgi gördü. Sendikal hakların elde edilebilmesi için neler yapılabilir amacıyla toplanan kurultayın açılış konuşmasında EĞİT-DER Genel Başkanı Feyzullah Ertuğrul, kamu çalışanlarına sendika kurma hakkının tanınmasının gerekliliğini şu sözlerle anlatıyordu:

EĞİT-DER kendisini sendikaya geçiş örgütü olarak görmektedir. Çok daha zorlu mücadele isteyen bu hedef, EĞİT-DER'in tüzüğünde yazılı amacına uygundur. Şöyle ki; eğitimin demokratikleştirilmesi, laik, bilimsel bir temele dayandırılması üyelerimizin mesleki ihtiyacıdır ve bu ihtiyacın var olan koşullarda en yetkin bir şekilde giderilmesi eğitim iş kolunun sorunlarıyla haşır neşir olan öğretmenlerin ve diğer çalışanların karnının doymasına, eğitim yönetimine özgürce katılabilmelerine bağlıdır. Bunun gerçekleşmesinin ön koşulu grevli toplu sözleşmeli sendikadır. (*abece*, Sayı 43, s. 7)

Feyzullah Ertuğrul bu sözlerinin devamındaysa memur sendikalarının yasal dayanaklarını şöyle dile getirdi:

Memurların sendikalaşması konusundaki tartışmalar, şimdiye değin hemen daima iç hukuk ve dış hukukta yer alan düzenlemeler üzerine yoğunlaşmıştır. Artık Anayasa'da memurların sendikalara

giremeyeceklerine ilişkin herhangi bir yasağın bulunmadığını, 657 Sayılı Yasa'da sendika kurma yasağının olmadığını herkes bilmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce onaylanan 98 sayılı ILO Sözleşmesine ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine dayanılarak memurların Türkiye'de sendikalaşabileceği tezi de yine hemen hemen herkesçe bilinmektedir. (abece, Sayı 43, s. 8)

Sendikal Haklar Kurultayı'nda Erdal İnönü (Sosyal Demokrat Halkçı Parti Genel Başkanı), Avni Akyol (Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı), Necmettin Erbakan (Refah Partisi Genel Başkanı) ve Ferit İlsever (Sosyalist Parti Genel Başkanı) birer konuşma yaptılar. Bu konuşmacılardan Avni Akyol dışındakilerin hemen hepsi memurların sendika kurma hakkını savundu. Avni Akyol'sa bir saati aşan konuşmasında sendika hakkı için tek kelime etmediği gibi, öğretmenlerin "bir meslek odası" oluşturmalarını önerdi.

Konuşmacıların çoğunluğu, özellikle bilim insanları, sendikal hakların uluslararası sözleşmelerden kaynaklı yasal dayanakları üzerinde durdular. Ayrıca kamu çalışanlarının sendikalaşmasının önünde Anayasal bir engel olmadığı vurgulandı. Kurultayın üçüncü günü, kamu çalışanlarının sendikalaşmasının önünü açacak olan öğretmen sendikasının nasıl ve ne zaman kurulacağı tartışıldı. Bu tartışmalarla sendikalaşma konusunda iki yaklaşım ortaya çıktı.

Bunlar:

- Sendikanın zaman geçirilmeden kurulması,
- Kitleler hazır değil. EĞİT-DER'i daha da güçlendirelim. Kuracağımız sendikayı gerekirse sokakta da savunacak güce erişelim.

Öğretmen Sendika(larının)sının Kurulma Süreci ve Kurulmaları

Bu yaklaşım farklılıkları, EĞİT-DER kurulmadan başlayan görüş ayrılıklarının ve yaşanan tartışmaların yeniden başlamasına neden oldu. Bu görüş ayrılığı EĞİT-DER merkez yönetimini de beşe dört olarak ikiye böldü. Genel Başkan Feyzullah Ertuğrul ve dört diğer üye, "sendikanın zaman geçirilmeden kurulması"ndan yanaydılar. Bu tartışmalara ve bölünmeye karşın, EĞİT-DER yönetimi daha önce hazırlanmış olan "Eğitimciler Sendikası Tüzüğü Taslağı"nı *abecede* yayımladı. (abece, Sayı 47, s. 7-8-9)

Sendika kurma konusundaki görüş ayrılığı 13 Ocak 1990 günü yapılan EĞİT-DER Şube Başkanları Toplantısında daha da belirginleşti. Kendi içinde yaşanan ayrışma nedeniyle gelişmelere müdahale edemeyen EĞİT-DER Merkez Yönetimi, Şube Başkanları Toplantısında alınan karar gereği 15 Şubat

1990 günü şubelere, “Sendikalaşmak Gerekir” başlıklı bir genelge gönderdi. Bu genelgeyle:

- Şubelerin, 3-9 kişilik birer sendikal haklar komisyonu oluşturacağı,
- Sendikal başvuru işleri yapılırken 2821 sayılı Sendikalar Kanununun emsal alınacağı,
- Çalışan öğretmenlerce sürdürülecek sendikalaşma çalışmalarının EĞİT-DER ve şubelerinin gözetiminde yürütüleceği,
- Bir sendikalaşma fonu oluşturulacağı,
- Bir sendikalaşma bülteni çıkarılacağı,
- Öteki işkollarında çalışanlarla da ilişkilerin kurulacağı,
- Sendika kurucusu olacakların Genel Merkeze bildirileceği duyuruldu. (Altunya, 2015, s. 269)

Bu genelgede şubelere “sendika kurmaları” önerilmemiştir. Zaten EĞİT-DER üyelerinin durumları gereği sendika kurucusu olmaları söz konusu değildi. Ancak, “sürdürülecek sendikalaşma çalışmalarının EĞİT-DER Genel Merkezi ve şubelerinin gözetiminde olacağı” açıklamasıyla da sendikalaşma sürecinin kendi denetiminde olmasını istemiştir. Bu istek bazı şubelerde karşılık bulmadı. Ankara ve İstanbul şubeleri görüş ayrılığının merkezleri durumuna geldi. Ankara şube yöneticilerinin çoğunluğu hemen sendikalaşmayı, İstanbul şube yöneticilerinin çoğunluğu ise ikinci görüş savunuyordu.

EĞİT-DER Merkez Yönetim Kurulunda durum daha karmaşık bir süreçte gidiyordu. Yukarıda değinildiği gibi yönetimin çoğunluğu ilk önce “sendikanın zaman geçirmeden kurulması”ndan yanaydı. Bu durum Hakkı Yalçın’ın Merkez Yönetim Kurulundan ayrılmasının ardından, önce Mehmet Koç’un, onun da ayrılmasından sonra Muzaffer Toprak’ın Merkez Yönetim Kurulu üyesi olmasıyla tersine döndü. Yani yönetimin çoğunluğu artık “Kitleler hazır değil. EĞİT DER’i daha da güçlendirelim. Kuracağımız sendikayı gerekirse sokakta da savunacak güce erişelim.” görüşündeydi.

EĞİT-DER Ankara Şube yönetimi, “Sendikalaşmak Gerekir” genelgesini dayanak yaparak 23 Şubat 1990 günü üyelerine bir çağrı yaptı. Bu çağrıda “girişimi yapılacak Eğitimciler Sendikasının kurucusu olmak isteyen çalışan öğretmenlerin 3 Mart 1990’a kadar isimlerini şube yönetimine bildirmeleri” istendi. Bu süre daha sonra 30 Mart’a kadar uzatıldı.

Kurucu olmak isteyenler 30 Mart 1990 günü Ankara’da BASIN-İŞ toplantı salonunda bir araya geldiler. EĞİT-DER Ankara Şubesi Başkanı Aydın İpek, “bu toplantıya katılanların kurulacak sendikanın kurucuları olacaklarını” belirtti. Bu duruma karşı çıkan bazı katılımcılar “Ankara Şubesinin böyle bir yetkisinin olmadığını ve toplantının usulsüz olduğunu” ileri sürerek toplantıyı

terk ettiler.

Ankara Şubesi üzerinden yetkilendirilen kurucular, MYK üye çoğunluğunun karşı çıkmasından dolayı EĞİT-DER yönetiminden destek alamadı. EĞİT-DER yönetiminin çoğunluğu, “sendika kurucularını tüm illerden gelecek kurucu üyelerin seçmesi gerektiğini” ileri sürerek Ankara Şubesinin belirlediği kurucularla görüşmedi. Bu görüşmeme kararı oy çokluğuyla (5’e 4) alındı.

EĞİT-DER Merkez Yönetimi 11-12 Mayıs 1990’da Ankara’da sendikalaşma sürecini değerlendirmek için bir kurucular toplantısı yaptı. Bu toplantıya Ankara Şube üzerinden daha önce belirlenen kurucular (EĞİTİM-İŞ’i kuracak olanlar) çağrılmadı. Bu toplantıda “EĞİT-DER’den EĞİT-SEN’E sürecini olgunlaştırıp tamamlama” kararı alındı.

Bu toplantıya çağrıldıkları için Ankara’ya gelen, ancak toplantıya katılmayan bazı kurucular EĞİTİM-İŞ’i kuracaklarla birlikte hareket ederek, yine aynı günlerde (11-12 Mayıs 1990) toplantılar yaptılar. Bu toplantılar, tek bir öğretmen sendikasının kurulamayacağını kesin olarak gösterdi.

Yaşanan bu gelişmelerin ardından dörtlü grubun yanında yer alan, yani EĞİTİM-İŞ girişimini destekleyen Genel Başkan Feyzullah Ertuğrul, 24 Mayıs 1990 günü Merkez Yönetim Kurulu içinden beş kişinin verdiği bir önergeyle Genel Başkanlıktan düşürüldü. Yerine Elvan Türkmen getirildi.

Bu arada siyasiler ve idareciler, memurların sendika kurması konusuna farklı yaklaşıyorlardı. Bir kısmı Anayasanın 51. Maddesinin memurların sendika kurmasına engel olduğunu söylerken, bir kısım da böyle bir engelin olmadığını ve uluslararası sözleşmeler gereği memur sendikalarının kurulmasının yasal olduğunu savunmaktaydı. Başta İş Hukuku ve Çalışma İlişkileri profesörleri olan Prof. Alpaslan Işıklı ve Prof. Mesut Gülmez gibi bilim insanları ve Yıldırım Koç gibi uzmanlar, “Memur sendikalarının kurulmasının yasak olmadığını, başta Anayasa olmak üzere iç mevzuatta yasak düzenlemesinin bulunmadığını, Türkiye’nin imzaladığı uluslararası sözleşmelerin bu sendikaların yasal zeminini oluşturduğu ve yasama organının bu sözleşmelere uygun bir düzelleme yapması gerektiğini”¹⁷ defalarca kamuoyuyla paylaştılar.

Tüm bu gelişmelerden sonra 28 Mayıs 1990 günü, EĞİT-DER Merkez Yönetiminden bağımsız olarak ve PTT aracılığıyla Eğitim ve Bilim İşgörenleri Sendikası (EĞİTİM-İŞ) kuruluş bildirimini Ankara Valiliğine gönderildi. (Altunya, 2015, s. 273) Böylece 1971’den sonra kamu çalışanlarının ilk sendikası olan EĞİTİM-İŞ kurulmuş oldu.¹⁸

EĞİTİM-İŞ'in kurulmasının ardından EĞİT-DER Genel Merkez Yönetimi, yeni bir sendika kurucular kurulu oluşturdu. Ankara ve İstanbul'da birçok toplantı yapıldı. Tüm bunlar olurken Elvan Türkmen, EĞİT-DER 3. Olağan Genel Kuruluna 15 gün kala sağlık sorunlarını ileri sürerek Genel Başkanlıktan istifa etti. Bu istifanın ardından EĞİT-DER MYK, sendikalaşma konusundaki görüş ayrılığında dörde dört oldu. EĞİT-DER, 2. Olağan Genel Kurul toplantısına, Başkan Vekili Nilüfer Demirel'in başkanlığında gitti.

Ancak EĞİT-DER 3. Olağan Kongresini Mustafa Gazalcı Başkanlığında EĞİTİM-İŞ taraftarları kazanınca, EĞİTİM-İŞ kuruluş sürecini "usulsüz bir süreç" olarak kabul eden ve kuruluşuna karşı çıkanlar, yeni bir sendika kurma çalışmasını İstanbul Şubesi üzerinden sürdürmeye başladılar.

Yeni bir sendika girişimini sürdürenler, 18 Ağustos 1990'da Ankara'da yaptıkları toplantıda 29 kişiden oluşan bir "Sendikal Girişim Merkez Yürütme Kurulu" oluştururdular. Bu Kurul, "EĞİT-SEN'e Doğru" adında bir dergi çıkardı (3 sayı). Ayrıca genel durumu değerlendirmek için biri 30 Ağustos 1990, diğeri 22 Eylül 1990'da olmak üzere İstanbul'da iki toplantı daha yaptılar. Bu toplantılarda EĞİT-SEN'in kuruluşunun öne çekilmesine ve kurucu üyelik kampanyasının başlatılmasına karar verildi. Bu kararlar doğrultusunda yapılan çalışmaların ardından kuruluşu tamamlamak amacıyla 27 Ekim 1990'da İstanbul'da kurucular kurulu toplandı. Bu toplantıya 373'ü kurucu olmak üzere 700 kişi katıldı. Bu toplantıda, kurulacak öğretmen sendikasının Genel Merkezinin İstanbul'da olması karara bağlandı. Ayrıca sendikanın program ve tüzüğü onaylandı, Merkez Yönetim Kurulu belirlendi. Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası'nın (EĞİT-SEN) 13 Kasım 1990 günü 333 kurucuyla, İstanbul Valiliğine kuruluş bildirimi yapıldı ve böylece eğitim ve öğretim iş kolunda ikinci sendika kurulmuş oldu.¹⁹

12 Eylül sonrası başlayan yeniden örgütlenme süreci EĞİT-DER ile ortak bir örgütlülüğe dönüşmüş, ancak aynı zemin üzerinde iki sendikanın kuruluşunu önleyememiştir. Demokratik öğretmen örgütlenmesi sürecinin bu bölünmüş hali 23 Ocak 1995'e kadar sürecektir. EĞİTİM-İŞ ve EĞİT-SEN'in, EĞİTİM SEN adı altında birleşmesiyle de yeniden birlik sağlanmış oldu.

Öğretmen sendikalarının kurulmasıyla kuruluşunun en önemli hedef ve amacını gerçekleştiren EĞİT-DER, 2. Olağan Kongresinden sonra daha farklı amaçlar yüklenerek *abece* Dergisi'yle birlikte eğitim ve öğretim sorunlarıyla yakından ilgilenmeye devam etti ve bugüne kadar büyük katkılarda bulundu.

Sürece katkı verenlere saygı ve minnettarlıkla...

Dipnotlar

- 1 Türkiye’de öğretmenlik mesleği tarihiyle ilgili bilgiler için bak Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara, 29. Baskı, 2016.
- 2 Türkiye öğretmen örgütlenmesi tarihi için bkz. Akyüz, Y. (1980). *Öğretmen Örgütlenmesi*. Ankara.
- 3 Yalçın, K. (2007, 30 Kasım). *Bir Zamanlar TÖB-DER Vardı*. Erişim: www.kemalyalcin.com.
- 4 Ya 1402 Sayılı Yasa gerekçe gösterilerek ya da emekliye sevk edilerek görevden alınmışlardır.
- 5 Kamu görevlileri dernek kurma ve derneklere üye olma haklarını, 2001 yılında Anayasanın 33. Maddesinde yapılan değişiklikle kazanmışlardır.
- 6 1983’te kurulan siyasi partilerin seçime katılabilmesi 12 Eylül Darbesini gerçekleştiren kuvvet komutanlarından oluşan Milli Güvenlik Konseyi’nin (MGK) iznine bağlanmıştır.
- 7 Ocak 1981’den Mart 1999’a kadar 99 sayısı çıkan Bilim ve Sanat Dergisinin yönetimini TÖB-DER yöneticisi olan eski öğretmenlerden İlhan Alkan yapmış, yazarların büyük bir bölümü de yine eski örgüt yöneticileri ve üyeleri olan akademisyenlerden oluşmuştur.
- 8 Ali Bozkurt anılarında bu toplantıya katılanlar arasında hatırladıklarım diyerek şu isimleri sayar; Ali Bozkurt, Şerif Vural, Sezai Kaynak, İlhan Alkan, Hakkı Yalçın, Hasan Ürel, Feyzullah Ertuğrul, Tahsin Doğan, Nazım Bayata, Öner Yağcı, Niyazi Altunya. Bu katılımcılar arasında tek çalışan öğretmen Niyazi Altunya’dır.
- 9 Bir sohbet sırasında İlhan Alkan’ın bu toplantı sonrasında ilgili anlattıkları şöyleydi: “Evlerimize gitmek için dışarı çıktığımızda, sokak, ayakkabı boyacısı ve simit satıcılarıyla neredeyse işgal edilmişti. Bizde birbirimize bakarak gülüştük”. Benzer bir bilgiye Ali Bozkurt anılarında (12’den 12’ye) yer vermiştir.
- 10 Bu miktar o günün koşullarında üç aylık emekli öğretmen aylığıydı.

11 21 Eylül-5 Ekim 1966 günleri arasında UNESCO ve FISE öncülüğünde düzenlenen konferansta “Öğretmenlerin Statüsüne İlişkin Hükümetlerarası Konferans”ta alınan kararlar öğretmenlerin mesleki ve özlük haklarının neler olacağına dairdir ve hükümetlerce imzalanarak kabul edilmesidir. Türkiye bu kararları kabul eden devletler arasındadır. Ayrıca UNESCO, bu konferansa atfen 5 Ekim gününü 1994’ten itibaren “*Dünya Öğretmenler Günü*” olarak kabul etmiştir.

12 *abecenin* 24. sayısında, bu mesajlara ve gönderenlerin isimlerine yer verilmiştir.

13 1982 Anayasası ilk metni.

14 Bu sözleşmeler şunlardır:

- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi,
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi,
- İLO Anayasası,
- Philadelphia Bildirgesi,
- 87, 98, 98, 135, 142, 144, 151, 158 sayılı ILO Sözleşmeleri,
- Avrupa Sosyal Şartı.

15 Anayasa, 90. Madde, son fıkra

16 Mustafa Gazalci’ya önerilen isimlerin bazıları genç ve örgüt deneyimi olmayan, hatta hiç öğretmenlik yapmayanlardan oluşuyordu.

17 82 Anayasasının 90. Maddesine göre “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. (...) yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır”.

18 Türkiye’de, EĞİTM-İŞ’ten önce kurulan iki öğretmen sendikası vardır. Bunlar Türkiye Öğretmenleri Sendikası (TÖS) ve İlkokul Öğretmenleri Sendikası’dır (İLKSEN).

19 EĞİT SEN kuruluş sürecinin İstanbul aşamasıyla ilgili bilgiler, Evrensel Gazetesi’nin 15 Kasım 2010 günlü sayısında yer alan ve Eğitim Sen İstanbul 3 No’lu Şube Başkanı Nebat Bükrek tarafından yazılan yazıdan alınmıştır.

Kaynakça

- Abece Dergisi. (t.y.). *Abece Dergisi* (Sayı 1, 20–24, 33–34, 38, 42–43, 47).
- Akyüz, Y. (1980). *Öğretmen örgütlenmesi (Türkiye, Fransa, İsviçre’de ve uluslararası düzeyde): Kuruluşlar, etkinlikler, sorunlar*. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Akyüz, Y. (2013). *Türk eğitim tarihi*. Pegem Akademi.
- Altunya, N. (2015). *Türkiye’de öğretmen örgütlenmesi*. Eğitim-İş Yayınları.
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. (t.y.). Madde 11.
- Avrupa Sosyal Şartı. (t.y.). Bölüm 1.
- Bozkurt, A. (2000). *12’den 12’ye*. Eğitim-Sen Yayınları.
- Çelenk, H. (1974). *Hukuk yazıları*. TÖB-DER Yayınları.
- Eğitimciler Derneği (EĞİT-DER). (1988). *Tüzük*.
- Eğitimciler Derneği (EĞİT-DER). (t.y.). *Kuruluş dönemi çalışma raporu*.
- Evrensel Gazetesi. (2010, 15 Kasım). *Eğit-Der’den Eğitim-Sen’e*.
<https://www.evrensel.net/haber/179087/egit-der-den-egit-sen-e>
- ILO Anayasası. (t.y.). Önsöz.
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. (t.y.). Madde 23/4.
- Kemal Yalçın. (2007, 30 Kasım). *Bir zamanlar TÖB-DER vardı*. <http://www.kemalyalcin.com>
- Philadelphia Bildirgesi. (t.y.).
- T.C. Anayasası. (1982). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*.
- Türkiye Cumhuriyeti. (1983). *Dernekler Kanunu* (Kanun No. 2908, 7 Ekim 1983).
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (1948). *Örgütlenme özgürlüğü ve*

- örgütlenme hakkının korunması sözleşmesi* (No. 87).
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (1949). *Örgütlenme ve toplu pazarlık hakkı sözleşmesi* (No. 98).
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (1971). *İşçi temsilcileri sözleşmesi* (No. 135).
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (1975). *İnsan kaynaklarının geliştirilmesi sözleşmesi* (No. 142).
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (1976). *Üçlü danışma (uluslararası çalışma standartları) sözleşmesi* (No. 144).
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (1978). *Kamu hizmetinde örgütlenme hakkı ve istihdam koşullarının belirlenmesi sözleşmesi* (No. 151).
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (1982). *İş ilişkisinin sona erdirilmesi sözleşmesi* (No. 158).
- UNESCO & ILO. (1974). *Öğretmenlerin statüsüne ilişkin tavsiye kararı*.